

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการชุมชนรักษาสีสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาเรื่องขยะมูลฝอยของชุมชนไทลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดประสงค์หลัก คือ การสร้างความรู้ และความตระหนักให้กับประชาชนในชุมชนไทลื้อ จนนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการปัญหาขยะมูลฝอยในพื้นที่ชุมชนไทลื้อได้อย่างยั่งยืนต่อไป ในส่วนของบทที่ 2 เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปประกอบการแก้ปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชนไทลื้ออย่างยั่งยืน ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะประกอบด้วย แนวคิดการมีส่วนร่วม, แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก, แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน, บริบทของชุมชนไทลื้อ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

การพัฒนาด้านต่างๆ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว แต่ผลการพัฒนายังเกิดปัญหาอุปสรรคมากมายซึ่งทำให้ประชาชนไม่สามารถได้รับผลประโยชน์ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งหลายฝ่ายได้ตระหนัก และได้พยายามเสนอแนวทางการแก้ปัญหาการพัฒนาโดยใช้แนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) และพยายามที่จะนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดจนด้านสิ่งแวดล้อม เพราะการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้น เป็นการพัฒนาด้านให้มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเองโดยตนเองทำให้ประชาชนรู้จักวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ที่ตนเองอยู่ พร้อมทั้งการยอมรับและเคารพซึ่งกันและกันในชุมชน ซึ่งในเนื้อหาส่วนนี้จะประกอบด้วย ความหมายของการมีส่วนร่วม, ขั้นตอนการมีส่วนร่วม และขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตาม และประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของประชาชน ในส่วนของปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่างๆ ทางกาจัดการบริหารและทางการเมืองเพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตนซึ่งโดยทั่วไปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรมีเนื้อหาที่ประกอบด้วย

- 1) การเน้นคุณค่าของการวางแผนระดับท้องถิ่น
- 2) การใช้เทคโนโลยี และทรัพยากรที่จะหาได้ในท้องถิ่น

- 3) การฝึกอบรม ที่เน้นให้ประชาชนสามารถดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองได้
- 4) การแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานโดยสมาชิกของชุมชน
- 5) การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแบบประเพณีดั้งเดิม
- 6) การใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนา

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมคือกระบวนการของการพัฒนา หรือการแก้ปัญหาโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2.1.2 ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน การร่วมกันรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ซึ่งมีความสอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์ (2531) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5 ระดับ คือ

1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

จากการทบทวนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม จะพบว่า ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหาและความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหากระบวนการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปมีดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ต้องใช้

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือการเข้าร่วมการบริหารงาน การประสานงานขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2.1.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์และครบกระบวนการ ซึ่งจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา, มีส่วนร่วมในการวางแผน, มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน, และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะว่าถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับคือบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด เมื่อมีบุคคลซึ่งมาช่วยวิเคราะห์ชี้แนะ เขาจึงมองเป็นสาเหตุของปัญหาของตนเองได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้นบุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหาต่างๆ ต่อไป

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ เพื่อที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และวิธีที่ดีที่สุดคือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน โดยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดเมื่อเห็นประโยชน์สามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเองพร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ด้วย

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรจะพิจารณาว่าจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้

และเห็นประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกัน ในโอกาสต่อไป ให้ประสบความสำเร็จ และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

2.1.4 การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นเมื่อประชาชนเข้ามาเรียนรู้ถึงประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ด้วย โดยที่ นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) ที่ได้อธิบายถึง การทำอย่างไรจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ต้องถือว่า ชาวบ้านคือตัวหลัก (Main Actor) ในการแก้ปัญหาของเขาเององค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เท่านั้น

2) ให้ชาวบ้านเป็นผู้ทบทวนหรือประเมินกิจกรรมที่ผ่านมาในชุมชนว่า เป็นอย่างไรกับชุมชนที่ตนอาศัย ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นหรือล้มเหลว

3) องค์กรพัฒนาจะต้องปรับทัศนคติของตนให้ตรงทัศนคติของชาวบ้าน เพื่อสามารถจะรับกระแสความคิดของชาวบ้านได้ เพื่อทำงานได้อย่างสอดคล้องกับชาวบ้าน

4) กิจกรรมพัฒนาจะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน เพื่อจะเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนในการพัฒนา

5) หน่วยงานภายนอกจะต้องมีความชัดเจนในแง่เป้าหมายของการมีส่วนร่วมว่าในที่สุดแล้วภาพรวมที่ต้องการคืออะไร เพื่อจะได้ไม่เกิดการพัฒนาผิดเป้าหมาย

ส่วนประเสริฐ กิตติรัตน์ (2530) ได้สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชนว่า การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะต้องดำเนินการโดย

1) การทำงานโดยกระบวนการกลุ่ม เป็นการจัดรูปแบบของการทำงานร่วมกัน มีระบบระเบียบของการทำงานร่วมกัน และขณะเดียวกันให้โอกาสแก่สมาชิกในการแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

2) ให้ประชาชนได้เรียนรู้ และเข้าใจปัญหาจากสิ่งต่างๆ ที่ใกล้ตัวไปไกลตัว จากสิ่งที่ง่ายไปสู่ยาก และสลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างแท้จริง หรือเป็นการเข้าร่วมอย่างมีจิตสำนึก

3) กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างเวทีเพื่อรองรับการทำงาน โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ รูปแบบการประชุม อบรม สัมมนา นำมาสู่การปรับปรุงให้กับท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาจะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวย หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนซึ่งจะมีองค์ประกอบอยู่ 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านนักพัฒนา ด้านประชาชน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกซึ่งมี 2 ยละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2) ด้านประชาชน โดยประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง
- 3) การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ เช่น เทคนิควิทยาการข้อมูล ข่าวสาร การประสานงาน และอุปกรณ์ที่จำเป็น

2.2 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือ การปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้นักวิจัยหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยเพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ซึ่งชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยซึ่งสามารถเป็นผู้นำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายความว่า การร่วมกันดำเนินการกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด โดยเนื้อหาในส่วนของแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้อยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาพร้อมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

- 1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
- 2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
- 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
- 4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองเห็นความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนโดยไม่ใช่วิธีการแต่เพียงอย่างเดียวและนักพัฒนามาดำเนินการให้
- 2) เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความพอดีกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น
- 3) เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

2.2.2 เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในส่วนของเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น พันธุ์ทิพย์ งามสุต (2540) และอรุณรุ่ง บุณรัตน์พงศ์ (2549) ได้กล่าวถึง เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้คล้ายๆ กัน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ชาวบ้าน ชุมชน ต้องได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองและชุมชน

2) ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้นการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

3) มีงานวิจัยและพัฒนาที่ได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4) ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน โครงการที่ดำเนินการอยู่

2.2.3 กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่ากิจกรรมจะมีอยู่ 2 รูปแบบดังต่อไปนี้

1) กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้

2) กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้อำนวยการวิจัย ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการแล้ว ประชาชนจะมีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.4 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เนื้อหาเกี่ยวกับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ได้มีผู้ให้มุมมองในเรื่องนี้ไว้มากมายแตกต่างกันมากนัก ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปถึงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีอยู่ 3 ระยะ คือ ระยะเตรียมการวิจัย, ระยะดำเนินการวิจัย และระยะติดตามและประเมินผลโครงการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) ในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแกนหลักของการวิจัยแบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง ในขั้นเตรียมการนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1.1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุดคือการปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน นักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้ นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้ดีมากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย หรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

1.2) การสำรวจ ศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

1.3) คัดเลือกชุมชน (Selecting Community) ได้เสนอความเห็นไว้ว่า โดยทั่วไปแล้ว การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้อยโอกาสในการพัฒนา (Disadvantage Community) เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนากับชุมชนอื่น และงานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชนโดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วน เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของการทำวิจัยและการพัฒนาให้กับชุมชนอื่นด้วย

1.4) การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community) ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการ

1.5) การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ ถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไปและก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและรวดเร็ว เตรียมนักพัฒนา ด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึง ผู้นำชุมชน พัฒนาการอำเภอหรือพัฒนาการประจำตำบล และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษาร่วมกัน และเตรียมนักวิจัย ด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย

ในขั้นนี้ ปัญหาของการวิจัยมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงชาวบ้าน กลุ่มเป้าหมายรวมถึงการสื่อสารการทำวิจัยในแง่มุมต่างๆ เช่นขั้นตอนและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับของคณะนักวิจัย ดังนั้นการดำเนินกระบวนการวิจัยจึงต้องเป็นไปอย่างกระชับ การจัดเวทีที่ง่ายต่อความเข้าใจและสะท้อนความต้องการของประชาชนที่มีบรรยากาศสบายๆ หรือการศึกษาชุมชนประกอบจะช่วยให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น

2) ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยคือ

2.1) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ในขั้นนี้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษากับชุมชน (Community Education Participation-CEP) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการจะใช้อภิปรายถกปัญหา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชน

2.2) การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) ในกระบวนการนี้บ้านและนักวิจัยจะต้องพิจารณาร่วมกันว่าวิธีการแก้ไขปัญหาคือที่เหมาะสมกับท้องถิ่น หรือมีความเป็นไปได้ โดยชาวบ้านควรมีบทบาทหลักเข้ามามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น และกำหนดโครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการ

2.3) การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกโครงการ และกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องใช้วิธีการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหาคือการกำหนดโครงการ และกิจกรรมที่จะดำเนินการ

2.4) การปฏิบัติตามโครงการ (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือในคณะทำงานเพื่อการดำเนินการในขั้นนี้คือใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

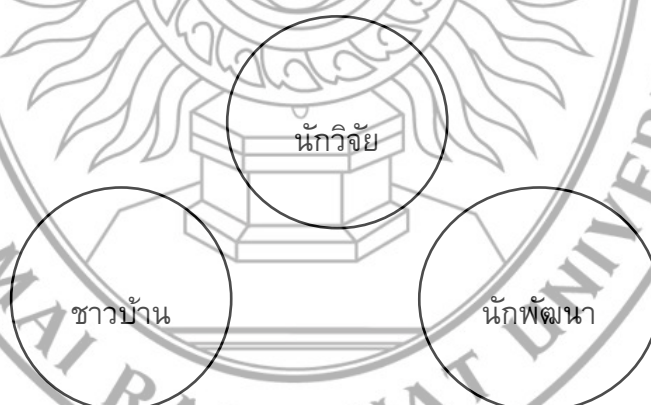
ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ โดยทั่วไปมักเป็นประเด็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการวิจัย ความไม่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านจำนวนไม่น้อย และชาวบ้านมักมองเห็นการวิจัยเป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ และไม่เกี่ยวข้องไร่นากับปากท้องที่จะต้องทำมาหากินเป็นประจำ การเข้าร่วมงานวิจัยของชาวบ้านจึงเป็นไปโดยเน้นการรับฟังสิ่งที่ผู้วิจัย และนักพัฒนาพูดเป็นหลัก

3) ระยะการติดตามและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของโครงการ โดยมากแล้วคณะผู้วิจัยจะร่วมกับชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัย จากนั้นจะมีการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาคือพัฒนาชุมชนต่อไป

ในขั้นตอนนี้ยังคงต้องอาศัยการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และกระตือรือร้นของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะชาวบ้าน การ2 ความเข้าใจที่ถูกต้องการสร้างช่องทางการตรวจสอบงานวิจัยและการมีเครื่องมือประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร จะทำให้ทุกฝ่ายคาดหมายได้ว่า ผลลัพธ์ของการวิจัยจะปรากฏออกมาสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาหรือสามารถใช้ได้กับการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด และเข้าร่วมกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องและบังเกิดผลประโยชน์ในภาพรวม

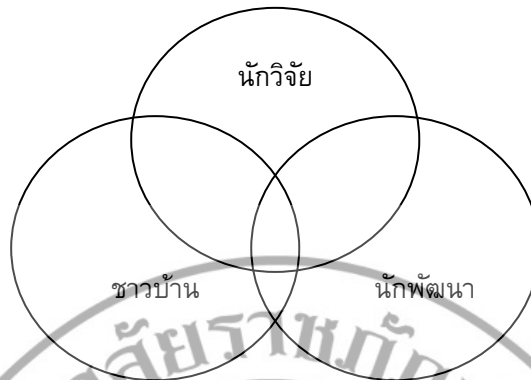
จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไปกับการต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มักจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่ายดังแผนภาพที่ 2.1 และแผนภาพที่ 2.2 ซึ่งจะประกอบด้วย ชาวบ้านหรือบุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น เป็นผู้ที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับตนเองดีที่สุด นักวิจัยซึ่งจะเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก นักวิจัยนี้เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัย และนักพัฒนาจะเป็นกลุ่มผู้มีความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน และบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้

ก่อนทำ PAR

ภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนา ก่อนทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

หลังทำ PAR

ภาพที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

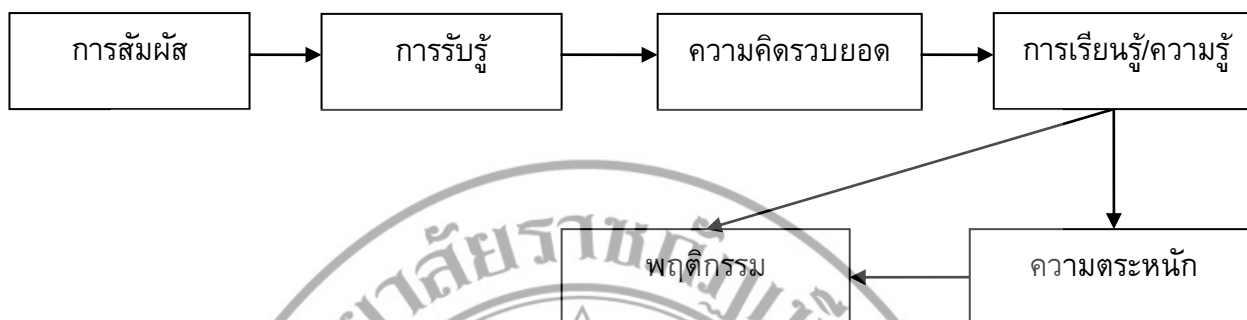
จากภาพที่ 2.1 และ 2.2 แสดงให้เห็นว่า วงกลมแต่ละวง คือ วิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนาจะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่างๆ ของชุมชนและการปฏิบัติงานสามารถเป็นไปได้โดยมีประสิทธิภาพ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก

ความตระหนักหรือการรับ เป็นพฤติกรรมขั้นแรกของจิตลักษณะซึ่งมีพฤติกรรมเกือบเหมือนด้านสติปัญญาก็ตาม แต่ก็เหมือนขั้นความรู้ที่เป็นความสามารถขั้นต่ำสุด เพราะเราไม่สนใจในเรื่องเกี่ยวกับความจำ ความระลึกได้และข้อเท็จจริง แต่จะสนใจเฉพาะการมีจิตสำนึกหรือจิตปฏิพัทธ์นั้นๆ ซึ่งได้แก่ สถานการณ์วัตถุปรากฏการณ์หรือสภาพการณ์ในทำนองเดียวกันกับความรู้ คือ ความตระหนักไม่จำเป็นต้องมีความตั้งใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยบุคคลมีความตระหนักอย่างง่าย ๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีการแยกแยะสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเฉพาะอีกนัยหนึ่ง คือ ไม่ต้องยอมรับลักษณะด้านวัตถุสิ่งของนั้นๆ แม้ว่าปกติลักษณะดังกล่าวจะมีความหมายหรือมีผลก็ตาม

จากการศึกษาความหมายของคำว่าความตระหนักที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ พบว่า ความตระหนักเป็นความสำนึก สภาพความรู้สึก ความเชื่อ ความคิดเห็น การเห็นคุณค่า ความสนใจและความโน้มเอียง เป็นความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบในสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ ดังนั้นความตระหนักจะเกิดขึ้นได้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรับรู้และเรียนรู้จากสิ่งเร้าและประสบการณ์เดิมในสิ่งแวดล้อมที่บุคคลอยู่ และนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด การเรียนรู้และความตระหนักของมนุษย์ที่จะเลือกปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมต่อไปตามลำดับ

การเรียนรู้และความตระหนักนำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมต่อไป ทั้งนี้สามารถประมวลขั้นตอนของกระบวนการเกิดความตระหนักได้ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 แสดงขั้นตอนการเกิดความตระหนักซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรม

ที่มา : ลักษณะ ภู่วาง (2546)

จากภาพที่ ความตระหนักจึงเป็นผลของกระบวนการทางปัญญากล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า หรือการสัมผัสจากสิ่งเร้าแล้วเกิดการรับรู้ขึ้นแล้วจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจในสิ่งเร้า นั้น และนำไปสู่การเรียนรู้เป็นขั้นตอนต่อไป และเมื่อบุคคลเกิดมีความรู้ในสิ่งนั้นแล้วก็จะมีผลนำไปสู่ความตระหนักในที่สุด ซึ่งทั้งความรู้และความตระหนักจะนำไปสู่การกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้านั้นๆ ต่อไป

2.3.1 การวัดความตระหนัก

ความตระหนักเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับความรู้สึกที่ไวต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งเร้าบางอย่างซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจ ดังที่ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2535) ได้กล่าวว่าการวัดและประเมินผลความตระหนักจะต้องมีหลักเกณฑ์เทคนิคเฉพาะซึ่งอาจทำโดยวิธีการดังนี้

- 1) สัมภาษณ์ใช้แบบสอบถาม (Interview) อาจเป็นการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างคำถามที่แน่นอน คำถามมีการตั้งไว้ก่อน มีคำตอบให้เลือก จัดเรียงลำดับก่อนหลังอย่างดี หรือแบบไม่มีโครงสร้างคำถาม เป็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดหัวข้อใหญ่ๆ ผู้ตอบมีอิสระในการตอบ
- 2) แบบสอบถาม (Questionnaire) มีทั้งการเปิดและปิด หรือผสมกันทั้งสองอย่าง
- 3) แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นเครื่องมือวัดชนิดที่ตรวจสอบว่า เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือ มี ไม่มี สิ่งที่กำหนดตามรายการอาจอยู่ในรูปของการทำเครื่องหมายตอบ หรือ เลือกว่า ใช่ หรือ ไม่ใช่ ก็ได้

4) มาตรารวัดอันดับคุณภาพ (Rating Scale) เครื่องมือชนิดนี้เหมาะสำหรับวัดอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการทราบความเข้มข้น (Intensity) ว่ามีมากน้อยเพียงใดในเรื่องนั้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดความตระหนักมาเป็นกรอบในการอธิบาย ซึ่งสรุปได้ว่า ความตระหนักเรื่องขยะมูลฝอย หมายถึง ลักษณะนิสัยบุคคลที่เป็นพฤติกรรมแสดงออกทางด้านการตัดสินใจที่จะจัดการกับมูลฝอยที่เกิดขึ้น ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นว่ามีความรับรู้ ความสำนึก

สภาพความรู้สึก ความเชื่อ ความคิดเห็น การตอบสนองและการเห็นคุณค่า ความสนใจและความโน้มเอียงที่เกิดจากประสบการณ์เดิมที่มีทั้งผลดีและผลเสีย ก่อให้เกิดความเข้าใจที่จะเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการลดปริมาณขยะมูลฝอยอย่างชาญฉลาด โดยการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่อาจเป็นอีกทางออกหนึ่งในการลดผลกระทบจากปัญหาขยะมูลฝอยมีมากเกินไป และเป็นเหตุผลเพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.4 แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน

พื้นที่สำหรับกำจัดขยะได้กลายมาเป็นปัญหาในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ชุมชนเริ่มใส่ใจกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น การกำจัดขยะอันตรายที่เกิดขึ้นอาจส่งผลต่อน้ำใต้ดิน และมลภาวะทางอากาศ หลายพื้นที่ไม่สามารถหาที่ดินที่เหมาะสมสำหรับก่อสร้างบ่อฝังกลบขยะแห่งใหม่ ปัญหาขยะมูลฝอยได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในรอบสิบปีที่ผ่านมา เป็นผลจากการเพิ่มของประชากร และทัศนคติของผู้คนที่รักความสะดวกสบายจนกลายมาเป็นสิ่งสำคัญของวิถีชีวิตไปแล้ว การกำจัดขยะในปัจจุบันเป็นเพียงการชุกซ่อนขยะให้ดี เพื่อไม่ให้มีใครเห็น ปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในการดำเนินงานของชุมชนต่างๆ ในประเทศไทย ได้แก่ การจัดการขยะอย่างไม่ถูกต้องในระหว่างการเก็บขน ขนถ่าย หรือการกำจัดขยะเป็นผลทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน รวมทั้งปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นทุกปี ก่อให้เกิดปัญหาแก่เทศบาลในด้านการบริหารและงบประมาณประกอบกับลักษณะของขยะทำให้ยากต่อการจัดการอย่างถูกต้อง และเป็นต้นเหตุทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ณ สถานกำจัดขยะมูลฝอย ในหัวข้อการจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชนที่จะกล่าวต่อไปนี้จะประกอบด้วย การจัดการขยะอย่างไม่ถูกวิธี, ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น, องค์ประกอบของขยะ, ปัญหาของท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย และการพัฒนากลยุทธ์การจัดการขยะโดยชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.4.1 การจัดการขยะที่ไม่ถูกวิธี

ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาล มักเป็นปัญหาด้านความคิดเห็นของประชาชนที่เชื่อว่าการจัดการอย่างไม่ถูกต้อง ณ บ่อฝังกลบขยะ ผลเสียอย่างใหญ่หลวงต่อการจัดการขยะของชุมชนจนอาจนำไปสู่ การปิดบ่อฝังกลบขยะได้ เนื่องจากการประท้วงต่อต้านมลภาวะจากบ่อฝังกลบขยะ ที่สำคัญ คือ มลภาวะทางอากาศเมื่อเกิดการลุกไหม้ หรือมลภาวะไปสู่น้ำใต้ดินเกิดจากการรั่วซึมของบ่อฝังกลบขยะ มลภาวะยังเกิดขึ้นได้ในระหว่างการเก็บ และการขนถ่ายขยะ หรือแม้แต่การกำจัดขยะหรือรีไซเคิลขยะอย่างไม่ถูกต้องของประชาชน โดยการทิ้งขยะในที่ต่างๆ หรือการนำไปเผา ซึ่งผลกระทบอาจรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตและอาจก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อสุขภาพของประชาชน การจัดการขยะอย่างไม่ถูกวิธี เช่น พื้นที่ว่างในเขตชุมชน ซึ่งจะมีผู้นำขยะมาทิ้งโดยผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบ และจะกลายเป็นที่ทิ้งขยะไปโดยปริยาย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของเด็กและผู้ใหญ่

2.4.2 ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น

ขยะจากครัวเรือนและการบริโภคในรูปแบบต่างๆ ได้เพิ่มขึ้นอย่างคงที่ ปัจจุบันประเทศไทยอัตราการเพิ่มของปริมาณขยะมูลฝอย ถึงร้อยละ 3 ต่อปี สาเหตุหลักเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 1 ต่อปี ซึ่งจะเห็นว่าขยะมูลฝอยมีอัตราการเพิ่มขึ้นโดยอัตโนมัติตามจำนวนประชากร การเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ปริมาณขยะเพิ่มขึ้น ประชาชนนิยมใช้ถุงพลาสติกเพื่อซื้อของกลับบ้าน จากนั้นก็จะนำไปทิ้ง และมีแนวโน้มมากขึ้น ในซูเปอร์มาเก็ตที่มีการใช้วัสดุบรรจุภัณฑ์จำนวนมาก แต่แทบไม่มีการใช้บรรจุภัณฑ์ประเภทที่นำกลับมารีไซเคิล หรือย่อยสลายได้ง่ายเลย

ปัจจัยเหล่านี้ยากที่จะควบคุมได้ หรือ แม้แต่ท้องถิ่นก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เว้นแต่ผู้บริโภคจะมีที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งสามารถทำการรณรงค์ได้ในระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างความตระหนักให้กับผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะเกิดขึ้นโดยอาศัยความร่วมมือจากส่วนกลางในการออกระเบียบเฉพาะ รวมทั้งทำโดยการรณรงค์สร้างความตระหนักที่เฉพาะเจาะจงในประเด็นที่ต้องการ

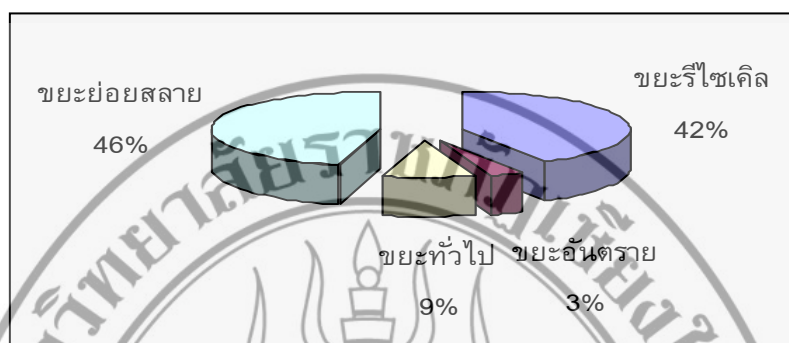
เมื่อปัจจัยเหล่านี้เมื่อรวมกันแล้ว จะส่งผลให้ให้ชุมชนมีต้นทุนที่สูงขึ้นทั้งต้นทุนการลงทุน และต้นทุนการดำเนินการ ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นภาระที่ชุมชนต้องแบกรับ เพราะเทศบาลต้องเก็บขนขยะไปทิ้งมากขึ้น และทำให้บ่อฝังกลบขยะเต็มเร็วขึ้น ทุกคนทราบดีว่าปัจจุบันการหาบ่อฝังกลบขยะแห่งใหม่นั้นหายากมาก เพราะเมื่อหาสถานที่ได้แล้ว ยังจะต้องสร้างความมั่นใจให้ประชาชนในพื้นที่ว่าจะไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้กับพวกเขา

2.4.3 องค์ประกอบของขยะ

เมื่อมองย้อนไปในอดีต 20-30 ปีที่แล้ว พบว่า องค์ประกอบขยะของประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ในอดีตขยะ ประกอบด้วย ขยะชีวภาพ, กระดาษ, แก้ว/กระจก, เศษเหล็ก แต่ไม่มีบรรจุภัณฑ์แบบใหม่หรือถุงพลาสติก ผู้คนออกไปจับจ่ายใช้สอยในตลาดที่ใช้หีบห่อบรรจุภัณฑ์จากวัสดุดั้งเดิมที่ย่อยสลายได้ หรือจำพวกกระดาษ วัสดุเหล่านี้สามารถย่อยสลายได้ง่ายในบ่อทิ้งขยะแบบเปิดที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น โดยไม่ก่อให้เกิดมลภาวะมากนัก

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม วัสดุบรรจุภัณฑ์สำหรับอาหารมีความสำคัญ และจำเป็นทำให้มีวัสดุประเภทพลาสติกเกิดขึ้นมากมาย และมีความหลากหลายอยู่ทั่วไปในท้องตลาด ถุงพลาสติกทำให้เกิดความสะดวกมากขึ้นทั้งต่อผู้ขายและผู้ซื้อ ในขณะเดียวกันได้มีการสร้างห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่เกิดขึ้นหลายแห่ง โดยเน้น บรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม ลูกค้านำมาจับจ่ายใช้สอยก็จะนำของที่ซื้อกลับบ้านซึ่งไม่ได้มีแต่ตัวผลิตภัณฑ์เท่านั้น หากยังพ่วงเอาขยะกลับบ้านอีกด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ทั้งการผลิตในภาคอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบขยะมูลฝอยเป็นอย่างมาก

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของขยะในปัจจุบัน จะสามารถแบ่งตามองค์ประกอบหลักได้ 4 ส่วน คือ ขยะอินทรีย์ เศษอาหาร เศษผักผลไม้ที่ย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล แก้ว เศษกระดาษ พลาสติก โลหะ อลูมิเนียม หรือของขายได้ ขยะทั่วไป ถังพลาสติก ชองบะหมี่ และขยะอันตรายและเป็นพิษจากครัวเรือน หรือร้านค้าแต่มีเพียงจำนวนน้อย โดยมีสัดส่วนดังภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 แสดงสัดส่วนของขยะประเภทต่างๆ ที่พบในชุมชนในประเทศไทย

ที่มา : กรมควบคุมมลพิษ (2547)

จากแผนภาพที่ 2.4 ซึ่งแสดงถึงสัดส่วนขององค์ประกอบหลักของขยะมูลฝอยในชุมชนซึ่งประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก โดยพิจารณาจากฐานของผู้ก่อให้เกิดขยะทุกประเภท ได้แก่ ครัวเรือน ตลาด ร้านค้า สำนักงาน โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากชุมชนต่างๆ ในประเทศไทยมีสภาพที่คล้ายคลึงกันคือประกอบด้วย

1) ขยะอินทรีย์ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากต่อขยะในประเทศไทย ได้แก่ ขยะที่ได้จากอาหารที่เรารับประทานกันอยู่ทุกวัน เศษอาหาร และสิ่งที่เราทิ้งไปในระหว่างการเตรียมหรือปรุงอาหาร ดังนั้น นอกจากเศษผัก ผลไม้ แล้วยังรวมถึงอาหารที่ผ่านการปรุงมาแล้ว นอกจากนั้นยังรวมถึงขยะจากในสวน เช่น เศษกิ่งไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ด้วย โดยปกติภายใต้สภาพอากาศของประเทศไทย ก็ไม่ยากนักที่จะจัดการกับขยะอินทรีย์ได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากขยะอินทรีย์จะเกิดการย่อยสลายได้อย่างรวดเร็ว และเกิดกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ ดังนั้นการกักเก็บจึงไม่ใช่เรื่องง่ายและจำเป็นต้องทำการเก็บรวบรวมขยะบ่อยครั้งขึ้น ขยะอินทรีย์ส่วนใหญ่จะมีความชื้นสูงโดยมีน้ำอยู่ประมาณ 60% ซึ่งรั่วไหลได้ง่ายในระหว่างการเก็บขน น้ำชะขยะนี้มีสภาพเป็นกรด และจะกัดกร่อนตัวถังรถบรรทุกขยะ และยังชะขยะเอาสารประกอบโลหะหนักที่มีอันตรายมาด้วย เช่น จากแบตเตอรี่หรือจากสีจากสิ่งพิมพ์ตามถุงพลาสติกประเภทต่างๆ สู่สิ่งแวดล้อมด้วย

ในบ่อฝังกลบขยะยังคงเกิดน้ำชะขยะ จากขยะอินทรีย์ได้มาก ถ้าไม่มีระบบป้องกันที่ดี น้ำชะขยะ ก็อาจจะไหลลงสู่แหล่งน้ำใต้ดินได้ง่าย และเมื่อขยะไม่ได้รับออกซิเจนหรืออากาศอย่างเพียงพอต่อการย่อยสลาย ก็จะทำให้เกิดก๊าซจากขยะขึ้น ส่วนมากจะเป็นก๊าซมีเทน ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจก และสามารถติดไฟได้

2) ขยะรีไซเคิล คำว่า ขยะขายได้ คือ ศัพท์ที่ เทศบาลนครพิษณุโลกบัญญัติขึ้น และเรียกขานกันในพิษณุโลก เพื่อใช้เรียกขยะที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ขยะรีไซเคิล (Recyclable waste) สาเหตุที่ได้ใช้คำนี้ก็เนื่องจากว่า ในตอนแรกที่มีการ รณรงค์ เพื่อให้ประชาชนคัดแยกขยะ เป็นเรื่องยากที่จะทำให้ประชาชนยอมรับถึงการที่พวกเขาควรจะทำ การแยกขยะและขายขยะ ซึ่งเมื่อเรียกวัสดุเหล่านี้ว่าเป็นขยะขายได้แล้ว ก็ไม่พบว่ามีปัญหาใดอีกในแง่ของการยอมรับของขยะได้จากครัวเรือน ส่วนใหญ่ได้แก่ กระดาษ กระดาษแข็ง แก้ว พลาสติก หลายชนิด และโลหะจำพวก อลูมิเนียม ทองแดงหรือเหล็ก รวมถึงตะกั่วจากแบตเตอรี่รถยนต์ จนกระทั่งวัสดุบางอย่างที่ไม่ค่อยพบเห็น ได้แก่ ฝุ่น และยาง ซึ่งมีอยู่น้อย

3) ขยะทั่วไป คือ ขยะที่ต้องกำจัด วัสดุเหล่านี้โดยปกติ จะไม่สามารถนำไปใช้งานได้อีก และจะถูกทิ้งไปที่บ่อขยะ วัสดุบางอย่างสามารถนำไปรีไซเคิลได้ เช่น ขยะพลาสติก อย่างไรก็ตาม ขยะพลาสติกเหล่านี้มีความสกปรกมาก และหากต้องนำกลับมาใช้รีไซเคิล จะต้องใช้น้ำในปริมาณ ที่มากในการทำให้สะอาด อีกทั้งต้องสูญเสียพลังงานในการรีไซเคิลสูง ไม่คุ้ม ถึงแม้ว่าพลาสติกบางประเภท จะสามารถนำมารีไซเคิลได้ แต่ติดขัดอยู่ที่เทคโนโลยีซึ่งยังไม่มีในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ยังมีขยะบางส่วนที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก ได้แก่ ฟลอย โฟม เป็นต้น

4) ขยะอันตรายและขยะเป็นพิษ ที่มาจากครัวเรือนแม้จะมีปริมาณน้อย แต่ก็ เป็นขยะที่มีผลกระทบในระยะยาว ขยะประเภทนี้ ได้แก่ หลอดไฟนีออนที่มีสารปรอทเป็นส่วนผสม เช่น แบตเตอรี่โทรศัพท์มือถือ นอกจากนี้ยังมีขยะอันตรายอีกประเภทหนึ่งที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น คือ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีส่วนผสมของโลหะหนักอยู่ด้วย โดยปริมาณเพียงเล็กน้อยที่สารเหล่านี้ปะปนอยู่กับขยะมูลฝอยก็สามารถก่อให้เกิดมลภาวะต่อน้ำใต้ดินอย่างรุนแรง และสามารถปนเปื้อน ไปกับขยะอินทรีย์ ซึ่งไม่เหมาะสมที่จะนำไปทำปุ๋ยหมัก

2.4.4 ปัญหาของท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย

ปัญหาของท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอยจากที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี้ไม่ได้เป็นเพียงการขาดแคลนทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาอื่นอีกในเรื่องของการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมของทางการ และของประชาชน ได้แก่

1) กรอบกฎหมาย ที่จำเป็นต่อการจัดการอย่างถูกต้องในระดับท้องถิ่นยังไม่ครอบคลุมพอไม่มีมาตรฐานกำหนดว่าอะไร คือ การจัดการที่ถูกต้อง และระดับของการปนเปื้อนที่ยอมรับได้เป็นอย่างไร เป็นต้น

2) เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ของท้องถิ่น ยังขาดความรู้ และแรงจูงใจในการพัฒนาการทำงานด้านการจัดการขยะมูลฝอย ให้เป็นไปได้ดีขึ้น

3) อุปสรรคด้านงบประมาณในการจัดการขยะมูลฝอยที่มีมานาน เนื่องจากค่าธรรมเนียมต่ำ รวมทั้งประชาชนมีแรงจูงใจในการชำระเงินน้อย

4) ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการอุดหนุน การจัดลำดับความสำคัญด้านการจัดการขยะมูลฝอยส่วนมากไม่ค่อยมีความสำคัญในลำดับต้นๆ ดังนั้นอาจเกิดความลังเลใจในการเพิ่มงบประมาณสำหรับการบริหารงานในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญ

ต้องประมาณการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ ค่าธรรมเนียมที่ต่ำ ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน บทบัญญัติที่ให้เรียกเก็บได้ (40 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน) นอกจากชุมชนส่วนใหญ่จะไม่ได้เก็บ ค่าธรรมเนียมในอัตราสูงสุดที่เก็บได้แล้ว ยังเรียกเก็บในราคาที่ต่ำลงมาด้วย นอกเหนือจากนั้น ครัวเรือนเองก็ไม่ต้องการที่จะชำระค่าธรรมเนียมและเทศบาลส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถเก็บค่าธรรมเนียม ได้ครบทุกหลังคาเรือน ดังนั้น หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายจึงยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ เทศบาลต้องนำงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อนำมาอุดหนุนด้านการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งก็ยังไม่เพียงพอ

ดังนั้นการคิดค่าธรรมเนียมควรจะคำนวณให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ใช้จ่ายไป ในงานจัดการขยะมูลฝอย ทั้งค่าดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นการเก็บรวบรวม ขนส่ง การบำบัด การสร้างความตระหนัก การเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ รวมถึงควรจะครอบคลุมการลงทุนที่สำคัญทั้งหมด อย่างไรก็ตามภายใต้หลักการดังกล่าว องค์การในท้องถิ่นควรแสดงให้เห็นถึงการคำนวณ ต้นทุน และค่าใช้จ่ายเพื่อให้ประชาชนทราบถึงการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ เทคโนโลยีหรือสภาพแวดล้อม

5) ประชาชนให้ความร่วมมือต่ำ ความร่วมมือจากประชาชนไม่เป็นไปอย่างดีนัก เห็นได้จากการทิ้งขยะไม่เป็นที่ หรือไม่ก็เผาขยะ ประชาชนไม่เต็มใจที่จะชำระค่าบริการ และไม่ชอบหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเท่าใดนัก พวกเขาเห็นว่าน่าจะเป็นการให้บริการฟรีโดยรัฐบาล ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอย คิดว่าเมื่อทิ้งแล้วก็แล้วไป ความตระหนัก อยู่ในระดับต่ำไม่เพียงเฉพาะเรื่องขยะมูลฝอยทั่วไป และค่าธรรมเนียมเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการเลี้ยง และการรีไซเคิลขยะ ซึ่งที่จริงแล้วเป็นการทิ้งเงินไปโดยเปล่าประโยชน์

ปัญหาในการรณรงค์สร้างความตระหนักเห็นว่าเทศบาลและส่วนกลางไม่ต้องการที่จะทิ้งปัญหาไว้โดยไม่ดำเนินการแก้ไขแต่อย่างใด หน่วยงานต่างๆ ได้ดำเนินการมาแต่การสร้าง ความตระหนัก เพื่อจะเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน การสร้างความตระหนักโดยทั่วไปในประเทศไทย เป็นการรณรงค์โดยรวมที่มักไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เป็นการรณรงค์ที่ขาดแนวคิดระยะยาว และกลยุทธ์ เพราะมักถูกจำกัดโดยงบประมาณทำให้ไม่ได้กำหนดเฉพาะเจาะจงกลุ่มเป้าหมายใด แต่จะเป็นการรณรงค์ต่อประชาชนทั่วไปมากกว่า ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม บ่อยครั้งการรณรงค์จะทำในระยะสั้นๆ (ต่อไปจะไม่มีงบประมาณเหลืออยู่) ไม่มีการติดตามว่าการรณรงค์มีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร

ตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ ระบบถังขยะหลายสีหลายประเภท ซึ่งถูกนำมาใช้ในระบบถัง ขยะรวม สีต่างๆ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ในการรณรงค์เพื่อแยกขยะมูลฝอยและง่ายสำหรับขั้นตอนต่อไป ถึงขยะส่วนใหญ่ถูกวางไว้ตามถนนหนทาง หรือตามสถานที่สาธารณะ การขาดการอบรมที่ถูกต้อง ขาดคำแนะนำการติดตามและการควบคุมอย่างเข้มงวด ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จประชาชนทั่วไป ต้องการเพียงแค่ว่าจะกำจัดขยะที่พวกเขามีอยู่โดยใช้ถังอะไรก็ได้ นอกจากนั้นพฤติกรรมในการใช้ บรรจุภัณฑ์ ทำให้ยากที่ประชาชนจะทำการคัดแยกขยะได้อย่างถูกต้อง การซื้ออาหารกลางวันมื้อ หนึ่งอาจมาพร้อมกับพลาสติกอีกมากกว่าห้าประเภท โดยรวมถุงเครื่องปรุงต่างๆ ด้วย และคิดว่า ภายหลังอาหารกลางวันคงไม่มีใครที่แยกถุงพลาสติก เพื่อนำไปทิ้งในถังแยกขยะแต่ละประเภท

การเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนเพื่อให้การจัดการขยะได้อย่างถูกต้อง และช่วยในการลดปริมาณขยะ จำเป็นต้องมีการพัฒนากระบวนการผสมผสานตั้งแต่เริ่มแรกโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ปัจจุบันทั้งท้องถิ่นและส่วนกลางไม่มีกระบวนการผสมผสานที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการพัฒนากลยุทธ์การจัดการขยะมูลฝอยที่เฉพาะเจาะจงระยะยาว การรณรงค์สร้างความตระหนักส่วนใหญ่เป็นการรณรงค์ต่อประชาชนทั่วไป แทนไม่มีการระบุกลุ่มที่เฉพาะเจาะจง ยิ่งไปกว่านั้น การรณรงค์ส่วนใหญ่ไม่ต่อเนื่อง ในระยะเวลาหนึ่งปีงบประมาณไม่สามารถที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนได้ การรณรงค์แบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่มักจะเปลี่ยนทิศทางและความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ทำให้หน่วยงานในท้องถิ่นเสียเครดิตไปในเรื่องความชัดเจนและความมุ่งมั่นของการบริหาร

การสร้าง ความเชื่อมั่นและให้ความรู้กับประชาชนเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน อาจใช้ไม่ได้สมบูรณ์แบบสำหรับทุกกรณี ดังนั้น จึงต้องมีเครื่องมือทางการเงิน และการบังคับใช้ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างค่าธรรมเนียมที่มีความหลากหลายมากขึ้นและดีขึ้น และ/หรือการบังคับใช้กฎระเบียบที่มีอยู่แล้วที่เกี่ยวข้องกับการทิ้งขยะในที่สาธารณะ

2.4.5 การพัฒนากลยุทธ์การจัดการขยะโดยชุมชน

ถ้าหน่วยงานในท้องถิ่นต้องการที่จะขจัดปัญหาอันหนักหน่วงนี้ออกไป ก็จำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างละเอียดรอบคอบ (พร้อมกับแนวทางนโยบายของรัฐบาล) โดยจัดทำกลยุทธ์การจัดการขยะทั้งหมดเพื่อกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การคัดแยกขยะ ดังนั้นจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้มีขยะน้อยที่สุดที่จะนำไปกำจัด ณ บ่อฝังกลบขยะเท่าที่จะทำได้ เมื่อมีขั้นตอนชัดเจนแล้วต้องกำหนดตัวบุคคลพร้อมทั้งดูว่าจะกำหนดเจาะจงกลุ่มผู้ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยที่จะเป็นเป้าหมายได้อย่างไร ซึ่งต่อไปจะใช้เป็นพื้นฐานเฉพาะในการปฏิบัติงาน ประเด็นสำคัญก็คือ การแนะนำระดับของผู้ก่อให้เกิดขยะมูลฝอยให้มีการคัดแยกขยะในส่วนที่สามารถนำไปรีไซเคิล และนำไปใช้ซ้ำได้ โดยการแยกขยะ ณ แหล่งกำเนิด ซึ่งหมายถึง การที่ขยะถูกแยกโดยตรง ณ จุดที่เกิดขยะนั้น ไม่ว่าจะเป็นในบ้าน ในสวน ในร้านค้า ในสำนักงานหรือแม้แต่ในตลาดสด ควรแยกขยะทันทีที่มีขยะเกิดขึ้น ถ้าทุกอย่างถูกทิ้งลงถังแล้วจึงแยกในภายหลังคงเป็นงานที่ไม่น่าดูนัก และทำให้วัสดุที่ได้มีมูลค่าลดลง กระดาษหนังสือพิมพ์ที่เลอะเทอะไปด้วยเศษอาหารจะขายไม่ได้ราคา ขยะอินทรีย์ที่ทิ้งในถังเดียวกับขยะอื่นๆ อาจปนเปื้อน เช่น โลหะหนักเมื่อตกค้างอยู่ในขยะอินทรีย์แล้วนำมาหมักเป็นปุ๋ย สุดท้ายจะก่อมลภาวะต่อผัก ผลไม้ที่ปลูกไว้ในสนาม เป็นอันตรายหากมีการนำไปบริโภค

การแยกขยะอาจจะทำให้ได้ขยะ 2 ประเภทก่อนก็ได้ คือ ขยะรีไซเคิล หรือของขายได้ ซึ่งเป็นวัสดุที่มีมูลค่าและสามารถขายให้กับผู้ค้าของเก่า และขยะอินทรีย์ เป็นวัสดุจากครัวเรือน (จำพวกเศษอาหาร ผัก ผลไม้) หรือ จากสวนในบ้าน (กิ่งไม้ ใบไม้ เศษหญ้า ดอกไม้) ซึ่งสามารถนำมาหมัก และใช้ซ้ำในรูปของปุ๋ยหมักหรือวัสดุปรับปรุงคุณภาพดิน

2) การรณรงค์สร้างความตระหนัก แน่นอนว่าเราไม่สามารถที่จะบอกประชาชนแต่ละคนหรือทุกคนได้แบบตัวต่อตัว อย่างไรก็ตามการรณรงค์สร้างความตระหนักแบบไม่เฉพาะเจาะจง

จะนำไปสู่ความล้มเหลวได้ เนื่องจากประชาชนไม่รู้ถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างตนเองกับโครงการ และที่สำคัญ คือไม่ใช่ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จึงจำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายถึงแม้ว่าการณรงค์จะได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้แล้ว กลุ่มเป้าหมายอาจจะต้องเป็นชุมชน โรงเรียน ตลาด หรือหน่วยงานของรัฐ เป็นต้น

การณรงค์ต้องออกแบบมาเป็นอย่างดี และต้องเป็นการจัดการที่ชัดเจน รวมทั้งการณรงค์เพื่อสร้างความตระหนัก ไม่ควรกำหนดในลักษณะไฟไหม้ฟาง แต่ควรเป็นความพยายามอย่างต่อเนื่องมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน เครื่องมือที่จำเป็นทั้งหมด เช่น การอบรมเพื่อติดตาม การแลกเปลี่ยนงานเพื่อเรียนรู้จากคนอื่น และการประกวดควรจัดขึ้นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2.5 บริบทของชุมชนไทลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ดอยสะเก็ด เป็นชื่ออำเภอหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด 468,152 ไร่ หรือประมาณ 752 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับบริเวณต่าง ๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอแม่แตงกับอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่และอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอสันกำแพงกับกิ่งแม่อน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแจ้ห่มกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอดอยสะเก็ดนั้นประกอบด้วยพื้นที่ ๆ เป็นที่ราบเพียงแค่ 1 ใน 5 ส่วน อีก 4 ส่วนที่เหลือ หรือพื้นที่ 4 ใน 5 ส่วนของอำเภอดอยสะเก็ดจะเป็นป่าและภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกที่มีพื้นที่ประมาณ 335,494 ไร่ ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม้สัก ไม้กระยาเลย และสวนเมี่ยงจำนวนมาก แต่มีพื้นที่เพียงบางส่วนยังคงเป็นพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ป่าและยังชีพที่ดำเนินการต่าง ๆ โดยราษฎร หรือชาวบ้านที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า รวมทั้งมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ป่าในพื้นที่ดังกล่าวให้คงสภาพเดิมจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลานสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระธาตุจอมแจ้ง ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งอยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันตกจะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มสำหรับการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะในการเพาะปลูก มีพื้นที่ประมาณ 65,630 ไร่ โดยเป็นเขตที่อาศัยแหล่งน้ำจากเขื่อนแม่กวงในการเพาะปลูกประมาณ 39,783 ไร่ ส่วนเขตที่เหลือจะอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติทั่วไป

จากสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอดอยสะเก็ด ข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า อำเภอดอยสะเก็ดในส่วนที่เป็นที่ราบนั้นจะมีอาณาเขตกั้นระหว่างแอ่งอารยธรรมที่สำคัญอยู่ 2 แอ่งของภาคเหนือ คือ อารยธรรมลุ่มน้ำกก-อิง และแอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำกวง-ปิง เมื่อพระยามังรายทรงปกครองอาณาจักรล้านนาขึ้นมาจึงทรงรวมแหล่งอารยธรรมทั้ง 2 นี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาปี พ.ศ. 1839 (ค.ศ. 1296) ทำให้อำเภอดอยสะเก็ดมีที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างแอ่งอารยธรรมทั้ง 2 นี้และมีพัฒนาการร่วมกันกับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาเรื่องราวหรือประวัติความเป็นมาของ

อาณาจักรล้านนาที่อาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีจนกลายเป็นที่มาของการเริ่มต้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนาจากคำว่า “ตำนาน (Legend) ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ยังคงเป็น “จารีต (Tradition)” ซึ่งได้บันทึกไว้เป็นทั้งประวัติศาสตร์แบบเก่าและประวัติศาสตร์สากลในเวลาเดียวกันจึงพบว่าตำนานทุกเรื่องดังที่ได้กล่าวขึ้นมาจะโยงถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีความเป็นนัย ซึ่งแฝงความเป็นจริงที่สามารถตีความกันได้จนกลายเป็นที่มาของคำว่า “ดอยสะเก็ด” ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในตำนานอำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาดังนี้

ในสมัยพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จมายังดอยเก็ง ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอฮอดที่ปัจจุบันแล้วได้เสด็จผ่านมาที่พุทธบาทห่มดุ่มยางริด พระพุทธองค์ได้เสด็จไปประทับที่ดอยพระบาทตีนนกใน เขตอำเภอสันทราย ซึ่งขณะนั้น พระองค์ทรงทอดพระเนตรไปทางทิศใต้แล้วเห็นหนองบัวที่มีขนาดกว้างใหญ่ไพศาลที่เต็มไปด้วยดอกบัวเป็นจำนวนมากมาย ซึ่งตั้งอยู่อย่างโดดๆ เพียงลูกเดียวโดดเดี่ยวแล้วก็เป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค 2 ตัว ที่เป็นตัวผู้ และตัวเมียอยู่ด้วยกัน เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ ที่แห่งนั้นแล้วทรงเปล่งฉัพพรรณรังสีให้พญานาคทั้ง 2 ตัว ได้เห็นพระองค์ในขณะที่กำลังหากินอยู่ในบริเวณดังกล่าว พญานาคทั้ง 2 ตัวจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาพระองค์แล้วได้จำแลงแปลงกายเป็นมนุษย์และแสวงไปเก็บดอกบัวในบริเวณนั้น เพื่อนำไปถวายพระพุทธเจ้าเป็นพุทธบูชาและทูลขอเส้นพระเกศาของพระองค์ เพื่อเก็บไว้เป็นพุทธบูชา โดยสร้างเจดีย์สวมทับเส้นเกศาของพระองค์ไว้ในบริเวณภูเขาลูกนี้แล้วเรียกบริเวณแห่งนี้ว่า “ดอยเส้นเกศ” เพราะในภาษาพื้นเมืองของภาคเหนือหรือคำในภาษาล้านนา (คำเมือง) จะเรียกภูเขานี้ว่า “ดอย” จนกระทั่งมีผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของอำเภอดอยสะเก็ดแล้วสันนิษฐานว่าคำว่าดอย “ดอยเส้นเกศ” ได้เพี้ยนมาเป็นคำว่า “ดอยสะเก็ด” และมีการใช้เรียกเป็นชื่อของอำเภอๆหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีอีกตำนานหนึ่งได้เล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับอำเภอดอยสะเก็ดอีกด้วยว่า คำว่า “ดอยสะเก็ด” นั้นมาจากคำว่า “ดอยสะเก็ด” ซึ่งคำว่า “สระ” คือ การใช้หรือทำความสะอาด ส่วนคำว่า “เกิด” นั้นคือ เกล็ด โดยหมายถึงเกล็ดของพญานาค ซึ่งในสมัยโบราณหรือสมัยจารีตนั้นได้มีพญานาค 2 ตัว ได้อาศัยอยู่ในหนองบัว (ซึ่งปัจจุบันก็คือ หนองบัวพระเจ้าหลวง) ที่ตั้งอยู่ใกล้กับภูเขาลูกหนึ่งนานที่ปีหนึ่งพญานาค 2 ตัว นี้ก็จะออกมาชำระร่างกายของตนแล้วก็พากันขึ้นไปตากเกล็ดของตนให้แห้งบนภูเขาดังกล่าว ทำให้ภูเขาลูกนี้จึงมีชื่อเรียกว่า “ดอยสะเก็ด” และเรียกชื่อนี้เป็นชื่ออำเภอๆหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่มาจนถึงปัจจุบันนี้

อำเภอดอยสะเก็ดในปัจจุบันถือว่าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาศัย และมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณพื้นที่ต่างๆ ของอำเภอดอยสะเก็ดอยู่หลายกลุ่มอีกด้วย เช่น ลัวะ (ละว้า) ไทโยนกหรือไทยวน (คนเมือง) ไทเขิน เจี้ยว หรือฉาน (ไทใหญ่) แวก (อินเดีย) จีนฮ่อ จีน กะเหรี่ยงหรือปกาเกอญอ (ยาง) ขมุ (ข่ามู) ม่าน (พม่า) ไทลื้อ ฯลฯ (ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเรื่องของ “ไทลื้อ” เท่านั้น) จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ ทำให้อำเภอดอยสะเก็ดกลายเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความน่าสนใจในการศึกษาทางประวัติศาสตร์มาก

ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจการเมืองการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีรวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรากฏให้พบเห็นในปัจจุบันดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นมากยิ่งขึ้นแล้วในปัจจุบัน เขตอำเภอดอยสะเก็ดได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 อำเภอ 105 หมู่บ้านและเขตสุขาภิบาล 7 สุขาภิบาล

ตามสภาพภูมิศาสตร์บ้านเมืองลวงใต้ อยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอดอยสะเก็ดมีพื้นที่ทั้งหมด 609 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ เป็นที่ทำการเกษตร 209 ไร่ โดยอาศัยน้ำจากชลประทานแม่กวง

ทิศเหนือ ติดต่อ หมู่บ้านลวงเหนือ ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด

ทิศใต้ ติดต่อ หมู่บ้านป่าสักน้อย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด

ทิศตะวันตก ติดต่อ หมู่บ้านเชิงดอย บ้านป่าคา ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด

ทิศตะวันออก ติดต่อ หมู่บ้านไผ่ศรีวัง ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด

ชุมชนไทลื้อบ้านเมืองลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ ที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน การอพยพของชาวไทลื้อ สันนิษฐานว่ามีสองช่วงคือ ช่วงแรกอพยพมาในสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมา ในครั้งนั้นพระเจ้าแสนเมืองมาได้เสด็จประพาสดินแดนสิบสองปันนาแล้วเสด็จกลับมาฝั่งแกนใน ปีพ.ศ. 1932 ชาวไทลื้อที่ตามเสด็จมาด้วยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนพัฒนาฝั่งแกน โดยมีจารึกไว้ที่เสาหลักบ้าน ลวงเหนือ จารึกเรื่อง "วันตั้งบ้าน" คือวันเสาร์ที่ 3 เดือนเมษายน พ.ศ. 1932 (รัตนพร เศรษฐกุล 2527) ช่วงที่สองมีข้อสันนิษฐานของนักวิชาการบางคนที่ว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ บ้านเมืองลวงใต้ เป็นผลมาจากนโยบาย "เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง" นั้นก็มีโอกาสเป็นจริงได้

ถ้าพิจารณาข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ว่า ปลายพุทธศักราชที่ 23 สภาพบ้านเมืองของล้านนาไทยเป็นกระจุก บ้านห่านาห่าน บ้านอุกเมืองอุก ไปทางใต้ก็กลัวเสือ ไปทางเหนือก็กลัวช้าง บ้านเมืองลวงใต้ก็คงตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน เมื่อบ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้วชาวบ้านจึงหวนกลับมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมปัจจุบันคือ บ้านเมืองลวงใต้ ต.เชิงดอย อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ต่อมาจึงได้ขยายไป อยู่ในหมู่บ้านป่าคา บ้านโป่งกุ่ม อีกส่วนหนึ่ง

ตำนานบ้านเมืองลวงใต้ เมื่อ พ.ศ. 2347 พระเจ้ากาวิละ ได้กวาดต้อนผู้คนไทลื้อมาจากแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานประเทศจีน เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่ชุมชนไทลื้อบ้านเมืองลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยชุมชนไทลื้ออาศัยกันอยู่หลายหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเชื่อกันว่าได้อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อ 200 ปีมาแล้วโดยส่วนใหญ่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนเองไว้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด พิธีกรรมต่างๆ การแต่งกายการฟ้อนรำ การละเล่นต่างๆ อาหาร การเป็นอยู่

ภาพที่ 2.5 แสดงแผนที่แสดงอาณาเขตของชุมชนไทลื้อในพื้นที่ตำบลคอดอยสะเก็ด

จากภาพที่ 2.5 ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อชุมชนไทลื้อ เป็นกลุ่มชุมชนประกอบด้วย หมู่ที่ 5 บ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 บ้านป่าคา ตำบลเชียงดอย และหมู่ที่ 8 บ้านหลวงใต้ ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำกวังเป็นหลัก อยู่ประมาณเส้นละติจูดที่ $18^{\circ} 86' 00''$ เหนือ และเส้นลองติจูดที่ $99^{\circ} 18' 30''$ ตะวันออก โดยที่บ้านเมืองหลวงเหนือ และบ้านเมืองหลวงใต้ติดกับถนนเชียงใหม่-เชียงใหม่ และบ้านป่าคาติดกับถนนคอดอยสะเก็ด-ปอสร้าง ส่วนข้อมูลประชากร ชุมชนไทลื้อมีจำนวนประชากรทั้งหมดตามทะเบียนราษฎร์ 669 คนแบ่งเป็น ชายจำนวน 328 คน หญิงจำนวน 341 คน มีจำนวนครัวเรือน 189 ครัวเรือน (ที่มา: แผนพัฒนาสามปี เทศบาลตำบลคอดอยสะเก็ด พ.ศ. 2551-2553)

การคมนาคมขนส่ง ในปัจจุบันการคมนาคมขนส่งไปยังชุมชนไทลื้อบ้านเมืองหลวงใต้จะใช้เส้นทางคมนาคมทางบก โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 1019 และเดินทางจากสี่แยกศาลเด็กเข้าสู่

อำเภอดอยสะเก็ด ใช้เส้นทางเชียงใหม่ เชียงราย ระยะทางประมาณ 18 กม. เลี้ยวกลับตรงโรงพยาบาลดอยสะเก็ด มาอีกประมาณ 500 เมตร เลี้ยวขวาเข้าตรงป้ายบอกทางหมู่บ้านชุมชนไทลื้อ บ้านเมืองหลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ แสดงดังภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 แสดงแผนที่แสดงอาณาเขตของชุมชนไทลื้อในพื้นที่ตำบลดอยสะเก็ด

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการชุมชนรักษาสีงแวดล้อม กรณีศึกษาเรื่อง ขยะมูลฝอยของชุมชนไทลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีจุดประสงค์หลัก คือ การสร้างความรู้ และความตระหนักให้กับประชาชนในชุมชนไทลื้อ จนนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการปัญหาขยะมูลฝอยในพื้นที่ชุมชนไทลื้อได้อย่างยั่งยืนต่อไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

กรมควบคุมมลพิษ (2547) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างขีดความสามารถของท้องถิ่นในการคัดแยกและใช้ประโยชน์ของเสีย (ลุ่มน้ำปิง) ในพื้นที่ตำบลหนองป่าครั่ง และตำบลยางเนิ้ง พบว่า ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองป่าครั่งสามารถนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ประมาณร้อยละ 23.6 ของปริมาณมูลฝอยทั้งหมด ซึ่งการนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้มาจาก กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์, กิจกรรมการนำน้ำหมักชีวภาพ, กิจกรรมธนาคารขยะรีไซเคิล และกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ด้วยมูลฝอยอินทรีย์ โดยกิจกรรมการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์สามารถนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้มากที่สุด คือ ประมาณวันละ 227.1 กิโลกรัม หรือประมาณร้อยละ 11.5 ของปริมาณมูลฝอยทั้งหมด ในส่วนของ ตำบลยางเนิ้ง สามารถนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ประมาณร้อยละ 22.8 ของปริมาณมูลฝอย ทั้งหมดของพื้นที่นาร่อง โดยมาจาก

4 กิจกรรมหลักที่ดำเนินการในพื้นที่ ได้แก่ กิจกรรมการทำ ปุ๋ยหมักอินทรีย์, กิจกรรมการทำน้ำหมักชีวภาพ, กิจกรรมการรับซื้อขยะรีไซเคิล และกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ด้วยมูลฝอยอินทรีย์ โดยกิจกรรมที่สามารถนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้มากที่สุด คือ กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์สามารถนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ร้อยละ 15.0 ของปริมาณมูลฝอยทั้งหมด

ชนนาก เสงส์สวัสดิ์ และประอรณัฐ สุภณวงษ์ (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกำจัดขยะมูลฝอยในเขตภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในแต่ละเขตเทศบาลมีค่าอยู่ในช่วง 20-200 ตัน ปริมาณขยะมูลฝอยเฉลี่ย มีค่าอยู่ในช่วง 0.7-1.4 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ในด้านการจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอยนั้น พบว่าในเขตภาคเหนือยังมีปัญหา ที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขอีกเป็นจำนวนมาก ปัญหาที่สำคัญและพบค่อนข้างมากได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวม การขนส่งและกำจัดขยะมูลฝอย ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ปัญหาด้านงบประมาณ และปัญหาด้านความร่วมมือของประชาชน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ ทำให้การเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะมูลฝอยเป็นไปได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ และพบว่าเทศบาลและสุขาภิบาลในเขตภาคเหนือนิยมใช้การกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการฝังกลบ แต่ส่วนใหญ่มักจะดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล จึงมีจำนวนเทศบาลและสุขาภิบาลที่ถูกร้องเรียนจากประชาชนเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ถึงร้อยละ 25

สุภศักดิ์ เมืองพรหม (2547) ได้ศึกษาถึงการจัดการมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ในจังหวัดร้อยเอ็ดส่วนใหญ่ไม่มีการดำเนินการเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมมูลฝอย (ร้อยละ 87.7) ประเภทของภาชนะในการรองรับมูลฝอยส่วนใหญ่ คือ ยางรถยนต์ขนาด 50-100 ลิตร (ร้อยละ 72.72) จำนวนภาชนะรองรับมูลฝอยเฉลี่ย 45.70 ใบ ฝาปิดทุกใบ การเก็บขนส่งมูลฝอยพบว่า มี อบต. เพียงแห่งเดียวที่มีรถเก็บขนมูลฝอย และไม่มี อบต. ใดที่มีการคัดแยกหรือแปรรูปมูลฝอยการจัดการมูลฝอยพบว่า อบต. มีสถานที่ในการกำจัดขยะมูลฝอย (ร้อยละ 6.07) ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบและเป็นสาธารณะ วิธีการกำจัดมูลฝอยส่วนใหญ่กำจัดโดยวิธีกองไว้ (ร้อยละ 54.55) การจัดเตรียมที่ดินสำหรับการกำจัดมูลฝอยในอนาคต (ร้อยละ 14.81) มีแผนการจัดการมูลฝอย ในอนาคต (ร้อยละ 28.17) ส่วนใหญ่มีแผนการเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดการมูลฝอยพบว่า อบต. มีปัญหา/อุปสรรคในการจัดการมูลฝอย (ร้อยละ 28.72) ส่วนใหญ่ขาดงบประมาณ ข้อเสนอแนะในการจัดการมูลฝอยพบว่าส่วนใหญ่ ต้องการให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ (ร้อยละ 55.76) และพบว่า อบต. ส่วนใหญ่ยังมีความรู้ ความเข้าใจน้อย ในการที่จะนำไปเป็นองค์ความรู้ในการตระหนักถึงปัญหาในอนาคต เมื่อไม่มีปัญหาในเชิงประจักษ์ จึงไม่มีการวางแผนในการจัดการมูลฝอย และเมื่อไม่มีการวางแผนจึงไม่มีการเตรียมการด้านงบประมาณในการจัดการขยะไว้ ดังนั้นจึงต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อมการจัดเก็บข้อมูล การสังเคราะห์ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแก่องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะคติเชิงบวก